

foreligger i sin Helhed, vil blive et sandt Pragtværk, en uforlignelig Kilde for alle de mange Forskere, hvis Virke fører dem i Nærheden af Teatret.

Torben Krogh.

Friedrich Mager: Entwicklungsgeschichte der Kulturlandschaft des Herzogthums Schleswig in historischer Zeit. I. Bind. Kiel 1930. (Veröffentlichungen der Schleswig-Holsteinischen Universitäts-gesellschaft. Nr. 25, I. Schriften der baltischen Kommission zu Kiel. XVII, 1).

Fr. Magers Bog om Udviklingen af det slesvigske Kulturlandskab — »Kulturlandskab« forstaaet som Landskabets Fysiognomi i de skiftende Tider i Modsætning til det oprindelige »Naturlandskab« — behandler Kulturlandskabets Udviklingshistorie inden for Slesvigs Geest og paa Østkysten fra den historiske Tids Begyndelse til Reformtiden i Slutningen af det 18. Aarhundrede, medens Bd. II skal fortsætte samme Emne til Nutiden og Bd. III behandle Kulturlandskabets Udviklingshistorie i de slesvigske Marskegne i hele den historiske Tid.

Som fremhævet af Forf. selv i Forordet¹ har dette Værk ikke mindst ved den anvendte Metode Betydning for den historisk-geografiske Forskning. Kendskabet til Kulturlandskabets Udviklingshistorie i et Land — som er af ligesaa stor Værdi som Kendskabet til selve Befolkningens Historie — kan ikke vindes uden at raadsørge Historien saavel som Naturvidenskaben, thi ikke blot naturlige Forhold som Klima og Beliggenhed, men ogsaa og i endnu højere Grad Historiens Gang, d. v. s. Mennesket har været en afgørende Faktor. Derfor maa en saadan Undersøgelse, selv om den bør udføres af en Geograf, hvile paa et omfattende Studium af det historiske Kildestof, en Fordring, der er fyldestgjort af Forf. i en Grad, som maa vække Beundring. Mulighederne for at finde Stof til Belysning af et Emne som det foreliggende er nogenlunde ubegrænsede, og der kan da ogsaa findes Efterretninger af Værdi, som ikke er taget i Betragtning, men sligt er kun Smaating. Skønt Bogen har Karakter af et Mosaikarbejde, sammensat af utallige Enkeltheder, er den dog levende og fængslende. Selve Emnet er forholdsvis nyt og udyrket og tvinger Bearbejderen til at se paa Stoffet med friske Øjne, under nye Synsvinkler. Indenfor dansk videnskabelig Litteratur

¹ Allerede i en Afhandling »Zur Kulturgeographie des Herzogthums Schleswig« i Zeitschr. f. Schleswig-Holsteinische Geschichte LV har han fremsat Programmet for sit Arbejde.

savnes et Værk af samme Spændvidde. Enkelte beslægtede Emner er behandlede i Hugo Matthiessens fortræffelige Bog, Hærvejen (1930) og i C. Weismann, Vildtets og Jagtens Historie i Danmark (1931), der ligeledes hviler paa grundige Arkivstudier og giver en Rigdom af kulturhistoriske Oplysninger¹. Værdien af Magers Arbejde forhøjes ved hans Evne til at samle Enkelt- hederne til en Helhed, at drage Linier og give Perspektiv. Derved kastes ogsaa Strejflys over mange Forhold af kulturhistorisk og økonomisk Interesse — fra Vestkystens Digebygning til Øst- kystens Gærder og Hegn.

Bogen skildrer navnlig Skovens og i Sammenhæng hermed Hedens Historie. For den nyere Tids Vedkommende bruges det kartografiske Materiale som Udgangspunkt. Med stor Grundighed er alt Kildestof desuden gennemgaaet, som kan belyse Skovens Udbredelse i hvert enkelt Herred, og ad denne Vej kan Landskabsbilledet som Regel føres tilbage til c. 1600, da den vigtigste Kilde, Regnskaberne med deres Oplysninger om Ydelser af Brændsel eller Trækul og Oldensvin samt om Bøder for Skovfor- seelser, begynder. For Middelalderens Vedkommende findes der kun spredte arkivalske Efterretninger, men ved Hjælp af disse og ved Tilbageslutninger kan Udviklingens Hovedlinier fastslaaes. Endelig er Stednavnene, som delvis fører tilbage til den for- historiske Tid, stærkt benyttede. Slutresultatet: Skovarealets stærke Formindskelse er selvsagt ikke en Nyopdagelse, navnlig ikke for det 16. og følgende Aarhundreders Vedkommende. P. v. Hedemann-Heespen har eksempelvis i »Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und die Neuzeit« udførlig skildret Skovens Forfald ved den nyere Tids Begyndelse. Men Emnet er ikke behandlet tidligere paa saa systematisk og alsidig Maade. Hertil kommer, at Forskningens Resultater divergerer for Middelal- derens Vedkommende, og endelig har, bortset fra Resultatet, de ubanede Veje, der fører Fr. Mager til Maalet, selvstændig Interesse. Som Aarsag til Skovens Tilbagegang fastslaaes i første Række Menneskets Virksomhed: Det vældige indenlandske Forbrug af Tømmer og Brændsel, som navnlig gjorde lyst i Geestens Skove, den betydelige Udførsel baade til Nord og Syd, den udbredte Kulsvidning, endelig Skovens Benyttelse til Græsgang for Kvæg og Svin. En Forstpleje, der kunde modvirke de ødelæggende Kræfter, er der i dette Tidsrum saa godt som ikke Tale om.

¹ Som Forgænger fortjener at nævnes den danske Arkivembedsmand C. M. A. Matthiessen, der allerede for et Par Menneskealdrer siden gik samme Vej i sine Undersøgelser over Skovenes Historie i Hertugdømmerne. Desværre kom han paa dette som paa andre Punkter ikke længere end til Materialesamling.

Krat, Mose og Hede fortrængte de vidtstrakte Skove, der — hvor Materialet ikke svigter — kan paavises alle Vegne i Geesten, til Dels langt tilbage i Middelalderen. Som Følge af Rovdrift og Krigsødelæggelser forvandlede Højskoven til buskagtig Lavskov, denne igen til Krat, medens Lyngen erobrede de stadig talrigere aabne Pletter. Sit Højdepunkt naaede denne Udvikling — efter at den navnlig havde taget Fart i 15.—16. Aarhundrede — i det 18. Aarhundredes første Halvdel, da Heden med Krat og Moser dækkede store Flader af Mellemslesvig og pletvis endogsaa havde fundet Indgang i Østens frugtbare, bakkede Egne — et Bevis for, at dens Udbredelse skyldtes Menneskets og ikke Naturens Kræfter. Ved Hjælp af sin historiske Metode hævder Mager saaledes at kunne give Svar paa det blandt Geografer omstridte Spørgsmaal om Lynghedens Oprindelse, overfor hvilket de tidligere anvendte naturvidenskabelige Metoder har vist sig utilstrækkelige. Videst naaede den skildrede Udvikling i Geesten, efter Forf.s Mening ikke blot, fordi den magre Jordbund her gav Skoven daarligere og Lyngen bedre Vækst, men ogsaa fordi den tidligt bebyggede Geest gennem længere Tid end Østkysten har været udsat for Menneskets skovfjendtlige Virksomhed.

Efter en Gennemgang af Tørvemoser, Enge, Vandløb og Vildtbane behandler Forf. »Die ländlichen Siedlungen«. Herregaarde og Slotte skildres ganske kort, og heller ikke Havens Historie indlader han sig paa, skønt baade Bonde- og Præstegaardshavens Historie sikkert kunde belyses ved arkivalske Efterretninger allerede i denne Periode. Derimod dvæler han ved Landsbyen og Bondehuset som Elementer af Landskabet. Her skal dog gøres Indsigelse imod, at Betegnelsen »det cimbriske Hus« (som oprindeligt skyldes Karl Rhamm) nu synes at skulle faa Borgerret som Benævnelse for den Hustype, der ifølge P. Lauridsens Undersøgelser har været den herskende i Slesvig fra Slien til Kongeaa. Denne — den eenlængede Gaard — var nemlig den ældgamle danske Bygningstype, hvorfor det er vildledende at give den en særlig Etikette som »cimbrisk«.

Naar Læseren har arbejdet sig gennem den brede Fremstilling af Kulturlandskabets forskellige Elementer og deres historiske Udvikling, melder det Spørgsmaal sig uvilkaarligt: Hvordan har da Landskabet set ud i svundne Tider? Til Besvarelsen af dette Spørgsmaal, som paatrænger sig ikke mindst i vore Dage, da det danske Landskab i saa høj Grad er blevet et Kulturprodukt, yder denne Bog en Overflod af enkelte Træk. Et Helhedsbillede er der ogsaa paa Steder forsøgt at give, navnlig af Fortidens Skov

med dens mangeartede Sammensætning og spredte Vækst, dens Rigdom paa Vand og Græs og aabne Sletter. Derimod vilde man gerne fra saa kyndig Side have noget mere at vide om Agerlandets landskabelige Udseende før Dyrkningsfællesskabets Ophevelse. Som et vigtigt Karaktertræk ved gamle Dages Kulturlandskab fremhæves Mangelen paa skarpe Grænser mellem de forskellige Elementer — Mark og Skov, Eng og Græsgang. Paa Marker og Enge voksede Trægrupper eller enkeltstaaende Træer, i Skoven var der dyrkede Pletter. Det er et Landskab, som vi finder det i det 17. og 18. Aarhundredes Malerkunst, og som det endnu er bevaret i England. At det ogsaa har været fremherskende i vort Land, kan sluttes af C. Weismanns Bog. — Overhovedet viser mange spredte Efterretninger, at Udviklingen, som jo ogsaa venteligt er, har været analog Nord og Syd for Kongeaen. Men det vilde være i høj Grad ønskeligt, om Emnet kunde faa en lige saa omfattende, klar og levende Behandling for Kongerigets Vedkommende som den, der er givet det slesvigske Kulturlandskab i dette Værk.

Johanne Skovgaard.

Knud Fabricius: Das antike Syrakus. Eine historisch-archäologische Untersuchung. 48. Beiheft til Klio. Leipzig 1932.

Professor Fabricius har i dette lille Skrift taget de gængse Forestillinger om det antike Syrakus' Topografi op til kritisk Prøvelse. De viser sig i høj Grad at have det behov. Syrakus skulde i sin Blomstringstid have været en Storstad af gigantiske Dimensioner, omfattende ikke blot den lille Ø Ortygia (Nasos), hvor de græske Kolonister først slog sig ned, og det flade Kystland paa den anden Side af den »lille Havn«, men ogsaa det fra Thukydid velkendte 14—1500 ha store Kalkstensplateau Epipolai Nord derfor — det Hele omsluttet af en 27 km lang Bymur; det være til Sammenligning anført, at Alexandrias Bymur var ca. 18 km og den aurelianske Mur om Rom ca. 20 km, medens Byer som Efesos og Milet nøjedes med Mure paa ca. 11 og 8 km' Længde. Professor Fabricius henviser med uomtvistelig Ret denne antike Kæmpestad til Fablernes Verden. For sin Hovedthesis, at Epipolai i Oldtiden som i vore Dage har været praktisk talt ubebygget, og at den antike By alene bredte sig over det flade Land Syd for dette Højdedrag, fører han et flersidigt Bevis, der neppe kan anfægtes. Udgangspunktet er det bedst mulige: den personlige Iagttagelse paa Stedet selv, det umiddelbare Indtryk af, at denne for Størstedelen ganske øde Terrasse, hvor Klippegrunden oftest